

УДК37. 013

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Р. Калько

В статті розкрито сутність впровадження моделі формування соціокультурного досвіду молодшого школяра в сучасний освітній простір. Автор робить висновок, що запровадження цієї моделі підсилює потенційну можливість молодших школярів до формування власного досвіду та забезпечує належну динаміку його збагачення в умовах шкільного театру.

***Ключові слова:** модель, соціокультурний досвід, театральна педагогіка, освітній простір, шкільний театр.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Збагачення та формування соціокультурного досвіду молодших школярів в освітньому просторі є фундаментом для подальшого їхнього існування в інформаційному, полікультурному та багатомовному суспільстві. Це вимагає переосмислення уявлень про набуття соціокультурного досвіду в суспільстві, яке зорієнтоване на засвоєння культурно-освітніх цінностей, взаємодію різних культур у ситуації плюралістичного полікультурного середовища, адаптацію до інших культурних надбань [1].

Виходячи з цього, формування соціокультурного досвіду засобами театральної педагогіки у початковій школі має орієнтуватись на такі завдання: набуття досвіду з урахуванням соціокультурних чинників полікультурного світу; формування мотивації до навчання; здатність до адекватної самооцінки; набуття соціально-комунікативної компетентності; стимуляцію креативного мислення; створення умов до розширення та вдосконалення своїх знань.

Так, процес викладання в початковій школі переконливо довів, що у зв'язку з процесами акселерації молодших школярів вчитель стикається з

феноменами, які раніше зустрічались тільки у старших класах, а саме: посилення в окремих учнів розриву в рівнях прояву зовнішньої та внутрішньої мотивації до навчання; впевненості в собі та своїх можливостях; свідомої роботи над покращенням досягнутих результатів одних й абсолютної пасивності інших; активізація комунікативної діяльності й міжособистісних взаємин у навчальному процесі та поза межами школи; зростання креативності молодших школярів, що виявляється в прагненні відступити від зразка, зробити по-своєму. У зв'язку з цим ускладнені умови навчальної діяльності вчителя не можуть бути обмеженими тільки урочними завданнями і тому потребують залучення новітніх нетрадиційних підходів, запозичених із інших галузей знань, в тому числі і театральної педагогіки. Саме театральний гурток розширює можливості театральної педагогіки і стає визначним фактором позитивної соціальної адаптації молодших школярів в ході формування їхнього власного соціокультурного досвіду. Отже, шкільний театр є підґрунтям, яке дбає не тільки про збереження, але й розвиток творчих, неповторних здібностей школярів шляхом створення специфічного соціального середовища, в якому через дитячу творчу діяльність (театральні вистави, драматизація, інсценізація) школярі набувають соціокультурного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започаткован орозв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Сучасні дослідники звертають увагу на значний потенціал театралізован ої діяльності. Так, А. Запорожець [2] довів, що театралізована гра, вчить дитину перейматися думками, почуттями інших людей, виходячи за коло повсякденних вражень у світ людських прагнень і вчинків. Творчий характер театралізованої гри полягає в тому, що дитина наслідує те, що бачить, та передає своє ставлення до побаченого. Входячи в образ, у дитини жваво працює думка, поглиблюються почуття, вона щиро переживає події.

На думку В. Сілівона [3], шкільний театр не тільки розважає учнів, але й естетично виховує, сприяючи вмінню співпереживати, створюючи відповідний емоційний настрій та підвищує впевненість у собі. Спілкуючись в шкільному театрі, учні вчаться бути толерантними до однолітків, стриманими та зібраними. Театр формує в учнів цілеспрямованість, зібраність, взаємодопомогу. Театральні імпровізації сприяють умінню реалізувати свій потенціал.

Н.Карпинська [4] особливо відзначала вплив театралізованих вистав на розвиток виразності й образності мови молодших школярів, що проявляється в здатності до естетичного сприйняття мистецтва художнього слова, вмінні розрізняти інтонацію та особливості мовних зворотів. Для виконання ролі учень має володіти різноманітними виразними засобами (мімікою, жестами, виразною мовою).

Формулювання цілей статті

Обґрунтувати гіпотезу дослідження про доцільність розробки та впровадження моделі формування соціокультурного досвіду молодшого школяра засобами театральної педагогіки в систему сучасного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Сучасні дослідження свідчать, що оволодіння театральною творчістю веде до створення адекватного творчого самопочуття, пов'язаного з ідеєю творення особистості молодшого школяра в процесі набуття ним соціокультурного досвіду. Звідси завдання педагога – створити умови для природного й творчого розкриття сутності молодшого школяра, використавши свій власний досвід за сформованим на цій основі мотивом. Особливістю професійної діяльності педагога є та обставина, що йому доводиться не тільки зазнавати на собі різних емоційних впливів, але й самому створювати їх, вміти конструювати й реконструювати педагогічний процес таким чином, щоб навчальна драматизація була спрямована на активне залучення молодших школярів до творчо-емоційного самовираження.

З точки зору К. Станіславського, мистецтво і душевна техніка актора, як і педагога, спрямовується на те, щоб уміти природним шляхом знаходити в собі зерна людських якостей і вад, а потім вирощувати чи знищувати їх у своїй діяльності. Мистецтво театру і навчання базується на синтетичній сценічній дії актора, в особі якого виступає педагог, та акторського ансамблю або колективу школярів (міміка, пантоміміка, жест, сценічне слово) [5].

Театральний моделюючий підхід дозволяє зняти побоювання та інші негативні емоції у молодшого школяра, на що вказували Г. Лозанов [6], С. Роман [7] та інші, та дає змогу активізувати розвивально-творчі можливості молодших школярів в процесі набуття ними соціокультурного досвіду. Опановуючи театральні методики, педагог навчається «входити» в ситуацію, з'ясувати психологічний стан і корегувати свій вплив

стосовно зацікавлено-дійової позиції молодших школярів. Основою створення такого підходу є три складових педагогічного процесу: «вчитель», «учень», «методика», які є взаємозалежними й взаємодоповнюючими. Придумавши цікавий для дитини сюжет уроку, педагог зможе вдало реалізувати поставлену мету й тактику заняття, враховуючи особливості внутрішнього світу молодшого школяра та його творчий потенціал. Адже тільки розкриття творчих здібностей школяра дає можливість найбільш повно сформувати особистість дитини, визначивши цим її місце в сучасному освітньому просторі школи та суспільства.

Таким чином, педагог в своїй практичній діяльності зможе створити належне емоційне тло заняття, що сприятиме створенню особливих стосунків з позиції співробітництва та співтворчості, для того щоб школяр дійсно став самоцінністю шкільного навчального процесу. Практично це означає, що вчитель має розвинути у дитини здатність мислити, відчуваючи: «Ми вчимо і вчимося ... головою, серцем, руками і ногами» (драматико-педагогічний метод).

Так, науковці (К. Станіславський, Л. Курбас [8] та інші) вказують, що для цього необхідно враховувати взаємодію естетичної гри й законів мистецтва. Звідси основним завданням педагога буде – залучення театральної та естетичної гри, що є вагомим засобом у процесі формування соціокультурного досвіду молодшого школяра. Оскільки в молодшому шкільному віці більш розвинений ігровий досвід, уява й естетичне сприйняття дійсності, то театральна гра виникає більш природно, навіть інколи без втручання педагога. Класичним є погляд Й. Гейсінга [9], що в процесі театральної гри молодші школярі можуть впливати на вибір теми та розвиток сюжету, розподіл ролей й на створення ігрового образу, оскільки створюючи ігровий образ дитина не тільки виражає своє ставлення до обраного персонажу, але й зможе реалізувати свої творчі особисті якості. Однак вчитель має організувати творчий простір, таким чином, щоб школярі змогли усвідомлено й природно «увійти в образ», використавши основні компоненти естетичної гри та створюючи «уявну» ситуацію. При цьому необхідне співвіднесення власних пережитих відчуттів і емоцій з чуттєвим змістом твору мистецтва. Саме так можливе народження власного художнього образу, створення індивідуальної творчої роботи, що сприяє розвитку творчої діяльності, виховує в школярів самостійність та активність у плані набуття соціального та життєвого досвіду. На думку автора, складний процес формування соціокультурного досвіду відбувається саме в театральній діяльності, оскільки молодші

школярі тільки у грі можуть природно передати своє бачення образу, свої думки та почуття, розвиваючи, таким чином, творчу уяву та формуючи критичне мислення [155]. Так, залучення театральної педагогіки в практику початкової школи сприятиме глибшому розумінню своєї власної ідентичності і ролі в духовно-моральному житті суспільства.

Таким чином, використання театральної педагогіки у процесі викладання безпосередньо залежить від набутих соціокультурних знань, які в свою чергу забезпечують входження молодшого школяра в соціокультурне середовище. Отже, формування соціокультурного досвіду молодшого школяра обумовлене не тільки соціальним середовищем та його впливами, але й стосунками, які склалися в сім'ї, світом розваг, власних національних традицій та звичаїв інших народів. Так, вивчення автентичного дитячого фольклору, віршів, казок, п'єс тощо та перетворення їх в театральне дійство в урочний та позаурочний час сприятимуть не лише вихованню у молодших школярів поваги до людей та традицій іншої культури, але й будуть ефективним засобом у створенні передумов для формування соціокультурного досвіду засобами театральної педагогіки.

Таким чином, використання театральної педагогіки у процесі викладання безпосередньо залежить від набутих соціокультурних знань, які, в свою чергу, забезпечують входження молодшого школяра в соціокультурне середовище. Отже, формування соціокультурного досвіду молодшого школяра обумовлене не тільки соціальним середовищем та його впливами, але й стосунками, які склалися в сім'ї, світом розваг, власних національних традицій та звичаїв інших народів. Так, вивчення автентичного дитячого фольклору, віршів, казок, п'єс тощо та перетворення їх в театральне дійство в урочний та позаурочний час сприятимуть не лише вихованню у молодших школярів поваги до людей та традицій іншої культури, але й будуть ефективним засобом у створенні передумов для формування соціокультурного досвіду засобами театральної педагогіки.

Впроваджена модель формування соціокультурного досвіду молодших школярів засобами театральної педагогіки проявляється у кількох взаємопов'язаних вимірах: соціально-педагогічному, функціональному та особистісному. Деякі інші теоретично можливі параметри формування соціокультурного досвіду можуть розглядатись як частина названих вище показників. Соціально-педагогічний презентовано основними стадіями набуття соціокультурного досвіду – адаптацією,

персоналізацією та інтеграцією, що визначають основні принципи застосування театральної педагогіки в системі початкової освіти. Названі стадії визначають, по-перше, застосування театральної педагогіки в системі початкової освіти; по-друге, конкретизують основні компоненти процесу застосування театральної педагогіки, по-третє, визначають використання засобів театральної педагогіки. Так, функціональний вимір реалізується в сенсорно-рухових вправах, сугестивних діях, ініціативному виконанні завдань, інсценізації; індивідуальних творчих вправах, ознайомлення з художнім твором, вправлянні із діалогічного мовлення; а також розробці сценаріїв, виконавській діяльності та мистецтві перевтілення. Названі засоби театральної педагогіки забезпечували збагачення соціокультурного досвіду молодшого школяра на особистісному напрямку в різнорівневих форматах на рівні Мови, Культури, Батьки, Інші Діти, Вчитель, Дорослий і Суспільство.

Отже, формування соціокультурного досвіду молодших школярів засобами театральної педагогіки відбувається у три головних соціокультурних стадії. В свою чергу, адаптація реалізується на елементарному рівні початкової школи у грі-драматизації. Навіть якщо вчитель недостатньо володіє соціально-педагогічною та театральнокультурною компетентністю, він може використовувати елементи театральної педагогіки у виді інсценізації та драматизації. Імпровізаційно-інсценізаційна функція передбачає заохочення самостійно-ініціативних дій молодших школярів в навчальному процесі. Крім цього, вчитель спонукає сенсорно-рухову активність для сугестивного впливу в процесі навчання. Більш високим рівнем формування соціокультурного досвіду буде залучення на стадії адаптації в початковій школі драматико-педагогічних функцій театральної педагогіки. Такий підхід вимагає від молодших школярів активного процесу ініціативного виконання завдань вчителя з метою залучення Театралізації як методу навчання. Таким чином, навіть адаптаційний етап формування соціокультурного досвіду молодшого школяра може широко використовуватись у початковій школі, сприяючи процесу формування соціокультурного досвіду.

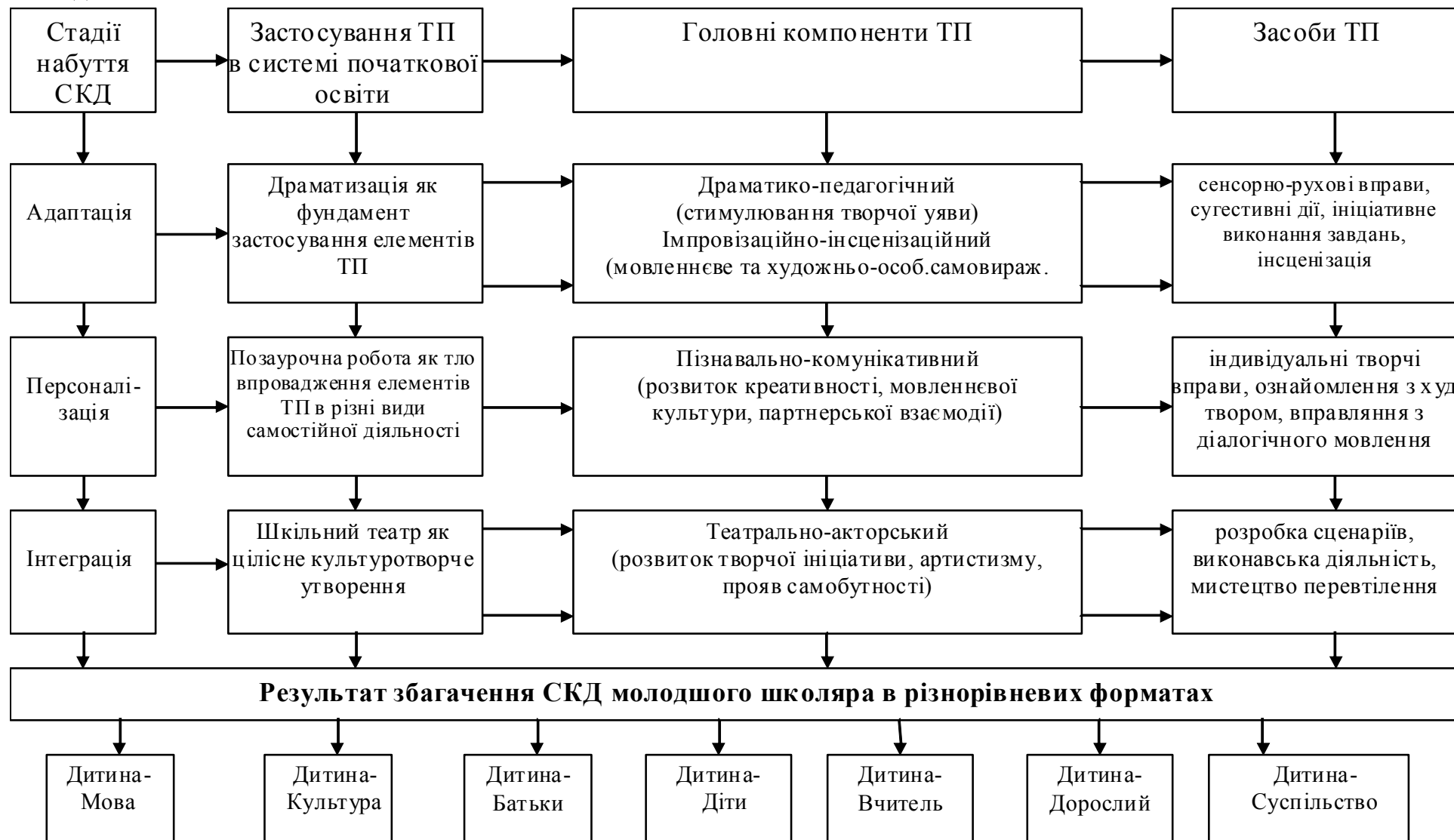
Якщо адаптація можлива, навіть в урочний час, то персоналізація потребує спеціальностворених умов, спрямованих на часткове впровадження театральної педагогіки в практику позаурочної діяльності початкової школи. Кваліфікація вчителя потребує ґрунтовного ознайомлення із арсеналом засобів театральної педагогіки та спеціальновідібраного дитячого колективу. Отже, позаурочна робота стає

тлом для впровадження елементів театральної педагогіки в різні види самостійної діяльності, яка реалізується у пізнавально-комунікативній функції театральної педагогіки в процесі виконання індивідуальних творчих вправ, ознайомлення з художнім твором та вправляння з діалогічного мовлення.

Завершальна стадія набуття соціокультурного досвіду інтеграція передбачає застосування театральної педагогіки в межах шкільного театру, який дав можливість сформувати соціокультурний досвід використовуючи в органічній єдності сценічну дію, виразне слово, мистецтво перевтілення як доповнення драматизації освоюваного навчального матеріалу. Тобто навчання у початковій школі перетворюється у театралізоване дійство, яке приваблює молодших школярів можливістю імпровізації, що перетворює навчальний процес у гру. Накопичений раніше соціальний досвід підноситься до рівня остаточного включення молодшого школяра в надособові авторитети людського суспільства. Подібний етап потребує не тільки відмінного оволодіння вчителем початкової школи засобами театральної педагогіки, але й створення відповідного освітнього середовища у виді шкільного театру. Головним компонентом цього цілісного культуротворчого утворення буде - театральньо-акторський, який реалізується у формуванні досконалого світогляду молодшого школяра, розвитку естетичних уявлень та художнього смаку, у проявах оригінальності творчої ініціативи та артистизму дитини.

Названі стадії набуття соціокультурного досвіду, застосування театральної педагогіки в системі початкової освіти, головні компоненти та засоби театральної педагогіки пов'язані між собою не тільки горизонтальними, але й вертикальними зв'язками, які визначають кінцевий результат збагачення соціокультурного досвіду молодшого школяра. Названий процес відбувається в різнорівневих форматах, коли дитина формує соціокультурний досвід на мовному, культурному та особистісному рівнях.

Технологічна модель формування соціокультурного досвіду молодших школярів засобами театральної педагогіки

Театралізована вистава шкільного театру є вищим проявом формування соціокультурного досвіду, оскільки вимагає певної соціокультурної компетентності в контексті загальної комунікативної діяльності. Саме тому організація роботи шкільного театру передбачала постійне внесення елементів новизни, що підживлювало постійний інтерес учнів до театральної діяльності. Позаурочні заняття з використанням засобів театральної педагогіки дозволили молодшим школярам реалізувати власний творчий потенціал шляхом застосування знань про способи й правила соціальної взаємодії з однолітками та дорослими, вміння сприймати й проживати художній образ у театральній діяльності, складання оригінальних сценаріїв для подальшого відтворення у театральній виставі. У процесі театралізованої діяльності оригінальна творча робота молодших школярів виступає насамперед у формі сюжету казки, який відбиває у стислій формі динаміку сценарію. Порівняно з урочною роботою, коли фрагментарно використовуються засоби театральної педагогіки (драматизація та інсценізація), позаурочна робота є цілісною системою, яка базується на засобах театральної педагогіки з метою успішного формування соціокультурного досвіду молодших школярів.

З огляду на вищевикладене, запровадження моделі формування соціокультурного досвіду молодших школярів засобами театральної педагогіки підсилює потенційну можливість молодших школярів до формування власного досвіду та забезпечує належну динаміку його збагачення в умовах шкільного театру.

Висновки з і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Отже, впровадження моделі формування соціокультурного досвіду молодших школярів засобами театральної педагогіки дозволив зробити такі висновки: формування соціокультурного досвіду молодшого школяра повноцінно відбувається в межах шкільного театру, який дає можливість сформуванню соціальних уявлень і знань про закони соціуму в процесі спілкування зі світом і суспільством; культура, як тло накопичення соціальних уявлень і знань про закони соціуму, що впливає на становлення особистості молодшого школяра через чуттєво-емоційну сферу; сприйняття молодшим школярем соціокультурного середовища через художньо-естетичний світ літературного твору в єдності змісту й форми на основі

загальновизнаних культурних та соціальних цінностей можливих в межах шкільного театру; залучення молодших школярів до позаурочної роботи, що передбачає розширення соціальних зв'язків та соціальних контактів у процесі творчої взаємодії з однолітками; збагачення соціокультурного досвіду молодших школярів в межах полікультурного освітнього середовища; формування власного досвіду молодших школярів відбувається засобами театральної педагогіки на основі соціокультурної регуляції, комунікації та організації.

Таким чином, формування соціокультурного досвіду молодших школярів набувається у позаурочній роботі на основі шкільного театру. Взаємозв'язок театральної педагогіки з процесом формування соціокультурного досвіду відображає загальний рівень розвитку суспільних цінностей і має особливості в контексті молодшого шкільного віку. Отже, можна сказати, що сутність формування соціокультурного досвіду молодших школярів, його компоненти та засоби є актуальними на сучасному етапі реформування шкільної ланки освіти. Пізнаючи даний процес, доцільно розглядати становлення молодшого школяра в суспільстві, центром якого є творча особистість, здатна до розвитку та самореалізації своїх здібностей. Соціокультурний досвід молодшого школяра – досвід особистості, який формується в процесі засвоєння культурних надбань та під час творчої взаємодії з однолітками в шкільному театрі.

Література

1. Ковальчук О. Українське народознавство. - К.: Освіта, 1992.- испр. и перераб. / Гл. ред. М.Д. Аксенова. - М.: Аванта, 1999.- 704с.
2. Запорожец А. Психическое развитие ребенка. Избранные психологические труды в 2-х тт. Т. 1. М.: Педагогика, 1986. - 240 с.
3. Силивон В. Развитие творчества детей в процессе игр-драматизаций // Дошкольное воспитание. – 1983. - №4. – С.8-9.
4. Карпинська Н. Сприймання дітьми літературних творів. Виразне читання вихователя. Гра-драматизація як засіб розвитку творчих здібностей дітей / Карпинська Н.С. // Дошкільна лінгводидактика: Хрестоматія / Упоряд. А.М.Богуш.- Ч.2. - К., 1999. - С.222-232.

5. Станиславский К. Работа актера над собой. – М.: Искусство, 1954. – 170 с.
6. Лозанов Г., Новаков А. Суггестопедическая методика при обучении иностранным языкам. - В кн.: “Проблемы на суггестологии”. София, 1973, с.127-135.
7. Роман С. Методика навчання англійської мови у початковій школі: Навчальний посібник. - К.: Ленвіт, 2005. - 208 с.
8. Курбас Л. Філософія театру / Упоряд. М.Лабінський. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. — 917 с
9. Гейзінга Й. Homo Ludens. - К.: Основи, 1994. - 250 с.

В статье раскрыты сущность внедрения модели формирования социокультурного опыта младшего школьника в современное образовательное пространство. Автор делает вывод, что внедрение данной модели усиливает потенциальную возможность младших школьников к формированию собственного опыта и обеспечивает надлежащую динамику его обогащения в условиях школьного театра.

Ключевые слова: модель, социокультурный опыт, театральная педагогика, образовательное пространство, школьный театр.

The essence of introducing the model of forming socio-cultural experience of junior pupils in the modern educational space is analyzed. The author draws a conclusion that introducing of the given model increases the potential possibility of junior pupils to forming of individual experience and provides appropriate dynamic of its enriching in the conditions of school theatre.

Key words: model, socio-cultural experience, Theatrical Pedagogics, educational space, school theatre.

Калько Р.- викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Зюзіна Т.О